

Питання конституціоналізації суспільних відносин

Добродумов Петро Олександрович,

*к. і. н., доцент кафедри державно-правових дисциплін
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку
України”*

Ключові слова: конституційний розвиток, конституціоналізм, конституційні цінності, конституційна культура

Keywords: constitutional development, constitutionalism, constitutional values, constitutional culture

За останні двадцять років у нашій країні накопичилося достатньо досвіду для підведення певних підсумків конституційно-правового розвитку. Ніхто не може заперечувати певні позитивні результати суспільної трансформації в напрямку демократизації українського суспільства. Однак основною метою даної статті є виявлення основних причин маючих місце кризових проявів конституційно-правового характеру, які певною мірою набувають системоутворюючого значення і подолання яких є нагальною необхідністю.

Оскільки Конституція являє собою юридичну основу політичної системи та правопорядку країни, послідовна реалізація конституційних положень абсолютно необхідна для функціонування всіх суспільних інститутів, а отже, для нормального існування всього суспільства. Навпаки, слабкість конституціоналізму, недотримання, невиконання хоча б частини норм, а тим більше принципів Конституції, якими б благими цілями це не обґрунтовувалося, неминуче породжує тенденції до відмови від демократичних методів правління, до хаосу і руйнації країни.

Не так важко відповісти на просте питання, чи добра діюча в Україні Конституція чи ні. Все залежить від переконань, які включають в себе міру знання історії і здатність до передбачення. Набагато важче зважитися на висновок: чи є в країні конституціоналізм, – тому що цілком можливо, що конституція є, а конституціоналізму – немає. Якщо конституцію можна розглядати як суму найкращих ідей, покладених на папір, то конституціоналізм – це щось більше, це життя конституції, реальність, яка може бути і не кращою [1]. Конституціоналізм нерозривно пов'язаний з породжуваною їм політичною системою, і тільки цей взаємозв'язок дозволяє говорити про практичну демократію.

Саме тому для нашої країни першочерговим завданням суспільної трансформації було і залишається встановлення конституціоналізму та гарантування стійкості конституційно-правового розвитку. Це неможливо без певної політичної і конституційної культури, без надійного гарантування

верховенства права за допомогою демократичних інститутів, формування необхідного середовища суспільної злагоди.

Демократичні конституції далекі від прямих ідеологічних імперативів, вони не нав'язують людям будь-якого суспільного ладу з впливаючими звідси цивільними обов'язками. Інша справа, що закладена в Конституції концепція пріоритету прав і свобод громадян нерозривно пов'язана з лібералістським підходом до організації суспільного життя. Досить на конституційному рівні закріпити свободу підприємництва і право приватної власності, щоб таке суспільство за старими мірками вважалося капіталістичним. Бо неможливо уявити собі, що ці права поєднуються з традиційними поглядами на соціалізм.

З цієї точки зору Конституція України, нічим не відрізняючись від інших демократичних конституцій, закріпила вибір шляху розвитку країни, що спирається на економічну свободу. Але в наш час ця свобода вже ніде не сприймається "на самоті", вона доповнена концепцією соціальної держави, яка покликана згладжувати свавілля приватних організаторів економічного життя шляхом перерозподілу їх доходів, введення прогресивного оподаткування, стимулювання благодійності та ін. І при цьому складні відносини громадянина і держави повинні підкорятися вимогам правової держави, тобто пріоритетів прав людини і абсолютного панування права. Формула "демократичної правової соціальної держави" складає серцевину нашої Конституції, всіх її інститутів і статей.

Однак реалізація на практиці цієї формули виявилася більш ніж складною, оскільки кожна з її складових вимагає свого фундаменту: стабільної структуризації політичних інтересів різних соціальних груп, політичної культури державного апарату, розвинутої економіки, міцного правопорядку і віри населення у справедливість суспільного устрою. Саме ці фундаментальні якості життя західних народів, що спираються на ментальний раціоналізм і тривалий розвиток, забезпечили їм відносно стабільну систему взаємодії держави і громадянського суспільства.

Важко дати визначення демократичної держави, хоча ясно, що, як мінімум, народовладдя передбачає виборну представницьку систему влади і визнання пріоритету прав людини. Але ключовими в цьому понятті є принципи вільних виборів і поділу влади. Становлення цих принципів проходило в дуже складних умовах і в деякому сенсі ще не завершено. Відомо, що виборчі системи тим стійкіше, чим тісніше вони пов'язані з системами партійними. Це зовсім не означає, що партії повинні створюватися тільки державою, але, пристосовуючись до виборчої системи, вони домагаються влади і стають невід'ємним компонентом формування органів державної влади.

Зовні і безпосередньо Конституція байдужа до політичної системи, про яку в ній нічого не говориться. Тривалий час держава спокійно дивилася на стихійний процес появи і зникнення політичних партій, вважаючи, що не можна втручатися в реалізацію громадянами права на свободу об'єднань. Більше того, практично відсутні зв'язки і співпраця виконавчої влади з партіями. Результатом цього стали конфлікти законодавчої і виконавчої влади, у представницькі органи стали проникати окремі кримінальні елементи, лобісти "грошового

мішка" і просто випадкові люди. Політична система складалася, не виконуючи своєї найважливішої функції: сприяти суспільній стабільності на базі конституційних цінностей.

Відомо, що сучасна українська Конституція – це продукт складного компромісу, обумовленого глибинними суперечностями суспільної трансформації. В Україні після дев'яностих років утворилася певна система посткомуністичного конституціоналізму, характерними рисами якої є, з одного боку:

- наявність в Основному Законі певного конституційного романтизму;
- максимальний наголос на загальнолюдські цінності і європейські конституційні установки, без глибокого врахування особливостей системної трансформації;
- відірваність основоположних конституційних цінностей і принципів від суспільних реалій.

З іншого боку:

- низький рівень конституціоналізації суспільного життя;
- недостатній рівень конституційної правосвідомості в громадянському суспільстві;
- наявність деформованої, внутрішньо суперечливої, неповноцінної правової системи;
- відсутність єдиного ціннісно-системного розуміння соціальних орієнтирів суспільного розвитку.

В правовому, демократичному суспільстві конституційна культура вимагає адекватного рівня конституціоналізму. А суть останнього полягає не тільки в тому, що являє собою закріплений Конституцією конституційний лад і які принципи лежать в основі взаємовідносин права і влади. Суттєвим є те, як виявляється даний конституційний лад в суспільному житті, наскільки втілюються в плоть і кров основоположні принципи Конституції, хто є дійсним джерелом і носієм влади, наскільки гарантовано і захищено гідність людини, наскільки практично розділені, незалежні і збалансовані інститути державної влади. Їх забезпечення – основний критерій оцінки конституціоналізму і конституційної демократії в країні. Суспільству, людям потрібний не звід добрих намірів, а реально діюча Конституція.

Саме тому слід зазначити, що основні конституційні цінності в суспільній практиці можуть гарантовано втілюватися в життя там і в тій мірі, де і в якій мірі утвердження конституційної демократії є стрижневим завданням і актуальним питанням порядку денного державної політики. Вони не можуть обумовлюватися поточною доцільністю, обслуговувати бюрократичні, кланові і кримінальні інтереси. Забезпечення реального поділу і балансу влади, встановлення народовладдя з гасла повинні стати живою реальністю. Цьому заважає цілий клубок причин. Тому необхідно розглядати конституціоналізм як явище, яке базується на верховенстві права, послідовному розподілі влади, безпосередньо діючих правах людини, дієздатному місцевому самоврядуванню, ефективній системі конституційної діагностики та контролю [1].

Суть конституційної демократії полягає саме в тому, що всі політичні розбіжності і соціальні конфлікти повинні вирішуватися в правовому полі, у відповідності з основними конституційними принципами, а не шляхом силового тиску. Адже конституціоналізм – це, в підсумку, наявність усвідомленої системи конституційних цінностей у суспільному житті, у всіх проявах соціальної поведінки особистості.

Тільки в цих умовах стане можливим перетворення Конституції в живу реальність, подолання політичного авантюризму, соціальних вибухів і антагонізму політичного протистояння, забезпечення еволюційності та стабільності конституційно-правового розвитку в країні.

Список використаних джерел

1. Арутюнян Г.Г. Конституционная культура XXI века и новые вызовы системного развития конституционной юстиции. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.concourt.am/armenian/structure/president/articles/korea2008_ru.pdf

Добродумов, П.О. Питання конституціоналізації суспільних відносин [Текст] / П.О. Добродумов // Право та сучасне суспільство: реалії співвідношення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (30 березня 2012 р.): у 4-х частинах . – Запоріжжя: Істина, 2012. – Ч. 1. – С. 60–62.